Ulus-Devlet Olma Arifesinde İskoçya

Kamuoyu yoklamaları, 2014 yılında bağımsızlık kararı vermek üzere referanduma gidecek olan İskoçya'da büyük bir kesimin bağımsızlık istemediğine, sandıktan ise ancak yüzde 30 civarında "evet" oyu çıkacağına işaret ediyor.

Oğuz Kaan PEHLİVAN

Hâlen Birleşik Krallık içerisinde yer alan İskoçya, 305 yıllık bu siyasi birlikteliğin kaderini tayin etmek üzere 18 Eylül 2014 tarihinde referanduma gidecek. Böylece İskoçlar "bağımsız bir ülke olmalı mıyız?" sorusuna cevap arayacaklar. Ekim 2012'de Ayrılıkçı İskoç Ulusal Partisi'nin (SNP) lideri ve bölgesel hükümetin Başbakanı Alex Salmond ile David Cameron, İngiliz hükümetinin İskoçya parlamentosuna referanduma gitme yetkisini veren "Edinburg Anlaşması"nı imzalamış, liderler her ne olursa olsun sandıktan çıkan sonuca saygı duyacaklarını dile getirmişlerdi.

Ancak bağımsızlık kararı için yapılması planlanan referandum, birçok farklı konuyu tartışmaya açtı. Önceleri referandumun tarihi, sorulacak sorunun nasıl olması gerektiği, bağımsızlık yerine daha fazla yetki devri gibi konular tartışılıyordu. Şimdilerde İskoçya'nın güvenliği, ekonomisi, İngiltere'yle ilişkileri, İngiliz nükleer silah programı Trident'in bir parçası olan İskoçya'daki askeri üs, ülkenin AB ve NATO gibi örgütlerle ilişkileri tartışılan konular arasında.

Liderler, olası bir bağımsızlık durumunda 2016 yılı sonuna kadar belirtilen konularda müzakere yoluyla uzlaşma sağlanmasını öngörüyor. Öte yandan kamuoyu yoklamaları, İskoçların büyük bir kesiminin bağımsızlık istemediğine, sandıktan ise ancak yüzde 30 civarında "evet" oyu çıkacağına işaret ediyor. Bağımsızlık isteyen taraf İskoçya'nın vergiler, kendi kanunları ve Kuzey Denizi petrol ve gaz rezervleri üzerinde daha fazla kontrol sahibi olacağını söylerken; diğer taraf ise "daha az güvenlik, daha yüksek ekonomik kriz riski" gerekçesini temel alarak bağımsızlığa karşı çıkıyor.

En nihayetinde tartışmaların düğümlendiğini nokta ise İskoçya'nın halefiyeti meselesi.

Devletlerarası ilişkilerde halefiyet

Aslında tartışmaya açılan konular ayrılan/parçalanan her devletin karşılaştığı doğal bir problematiğe işaret ediyor: "devletlerin halefiyeti". Bağlı bulunduğu devletten ayrılan bir yapının, hangi başlıklar altında eskisinin halefi olarak kabul edileceğinin belirlenmesi gerekiyor. Bir başka deyişle, halefiyet ile eski devletin imzaladığı anlaşmaların yeni devletle devam edip etmeyeceği, eski devletin borçlarının ne kadarının yeni devlete bırakılacağı, eski devletin sahip olduğu malların, üslerin ve arşivlerin akıbeti belirleniyor.

Bu konuya ilişkin iki farklı uluslararası hukuk enstrümanı var: 1978 tarihli *Viyana Devletlerin Antlaşmalara Ardıl (Halef) Olma Sözleşmesi* ve 1983 tarihli *Viyana Devletlerin Devlet Borçlarına, Arşivlerine ve Mallarına Ardıl (Halef) Olma Sözleşmesi.* BM Uluslararası Hukuk Komisyonu altında oluşturulan Devletler ve Hükümetlerin Halefiyeti Alt Komisyonu 1969 yılında halefiyetle ilişkili üç konu başlığı belirlemişti. İki konu başlığı sonraki yıllarda müstakil sözleşmeler olarak vücut buldu, son konu devletlerin uluslararası örgütlere halefiyeti meselesiyle ilgiliydi; sonraki yıllarda ise bu konuya ilişkin bir sözleşme çıkarılmadı.

Bağımsızlık başlığı altındaki en önemli konular arasında İskoçya'nın Kuzey Denizi gelirlerinden nasıl bir pay alacağı ve İngiltere'nin borçlarının ne kadarını üstleneceği ile İskoçya'nın AB ve NATO üyelikleri yer alıyor. 1978 *Viyana Sözleşmesi*'ne ve teamüle göre

halef devlet, selef devletin üs kurma, ittifak vb. politik anlaşmalarına doğrudan taraf olamıyor. Uluslararası örgütlere halefiyet konusunda ise, selef devlet hâlen mevcudiyetini sürdürüyorsa bağımsız devlet için üyeliğe halef olmak mümkün değil.

Yine, Kuzey Denizi petrol ve gaz rezervlerinden elde edilecek gelirlerin İskoçya ile İngiltere arasında pay edilmesi konunun çokça tartışılan bir diğer boyutu. Öyle ki İskoç Hükümeti ve İngiliz Parlamentosu raporlarına göre 2011-12 verilerine göre İngiltere, Kuzey Denizi'nden 11 milyar pound civarında bir vergi geliri elde etti. İskoç hükümeti raporlarına göre ise bu gelirin yüzde 94'ü İskoç sularından elde ediliyor, ancak İskoçya bu gelirden sadece yüzde 8 oranında pay alabiliyor. Bir başka deyişle bağımsızlık sonrasında İskoçya'nın ekstradan 10 milyar pound civarında vergi geliri elde etmesi düşünülüyor. Yani daha öncesinde nüfus esasına göre dağıtılan gelirler, bağımsızlık sonrasında deniz alanlarının paylaşılması esasına göre dağıtılacak.

Uluslararası örgütlere halef üyelik konusunda ise Almond, İskoçya'nın Birleşik Krallık'ın üyeliği dolayısıyla AB ve NATO'nun üyesi olacağını belirtmişti. Ancak NATO karşıt hukuki görüşüne göre "eğer İskoçya bağımsız bir devlet olursa, sadece 'Birleşik Krallık'ın geri kalan kısmı' Birleşik Krallık'ın şu an sahip olduğu hak, yetki ve yükümlülükleri otomatik olarak kullanmaya devam edecek, taraf olduğu anlaşmaları tekrardan müzakere etmek ve uluslararası örgütlere başvurmak durumunda kalmayacaktır. İskoçya'nın ise *yeni bir devlet olarak* NATO'ya resmi başvuruda bulunması ve bu başvurunun da oy birliği ile kabul edilmesi gerekmektedir." Benzer şekilde AB'ye üyeliğin devam etmesi konusunda ise AB ülkeleri dışişleri bakanları "yeni bir başvuru" yapılması gerektiği konusunda hem fikirler.

Dünyada halefiyet örnekleri

Konunun hukuki boyutuna ve tarihten örnek olaylara göz atmak faydalı olabilir. Bilindiği gibi uluslararası örgütlere üye olmak için (1) resmî başvuru süreci (talep ve kabul), (2) tek taraflı katılım bildirimi ya da (3) halefiyet şeklinde üç yol bulunuyor. Pek çok uluslararası örgüte üyelik konusunda resmî başvuru süreci uygulanırken, sınırlı sayıda örgüt ise tek taraflı bildirimi kabul ediyor. Kurucu anlaşmasında halefiyet yoluyla üyeliğe açık kapı bırakan sınırlı sayıda örgüt mevcut. Örneğin, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya, halefiyet bildirimiyle üyelik kazanılması hukuki bir görüşle kabul edilen Uluslararası Tahkim Mahkemesi'ne Çekoslavakya'ya halef oldukları bildiriminde bulunarak üye olmuşlardı. Bir başka ifadeyle uluslararası örgütlere üyeliğin halefiyet yoluyla kazanılabilmesi için örgütlerin kurucu anlaşmalarında ilgili bir hüküm bulunması veya böyle bir teamülleri olması gerekiyor.

BM ise bağımsız bir devletin halefiyet yoluyla BM'ye üye olamayacağını 1947 yılında Pakistan örneğiyle açıklığa kavuşturmuştu. Hindistan, Britanya Hindistanı'nın halefi olarak uluslararası örgütlere üyeliğini devam ettirmiş; ancak Pakistan, örgütlerin kurucu anlaşmalarında belirlenen resmî başvuru prosedürünü takip etmek durumda kalmıştı. Bu konuda 6. Hukuk Kurulu'nun, Pakistan'ın ve gelecekte BM üyesi devletlerden ayrılarak bağımsız olan yeni devletlerin üyeliğine ilişkin verdiği hukuki görüş tarihi bir belgedir.

BM, NATO ve AB kurucu sözleşmeleri veya teamülleri incelendiğinde prensip olarak halefiyet yoluyla üyelik kazanımının mümkün olmadığı açık. NATO –yani askerî ittifaklar- bağlamında ise bağımsızlığını yeni kazanmış bir devletin halefiyet yoluyla üye olması ittifak anlayışının temelinde yatan "güven ilişkisi" ile çelişen bir durum.

Sonuç olarak, referandumdan bağımsızlık kararı çıktığı takdirde İskoçya'nın müzakere ederek çözüme götürmesi gereken pek çok konu olacak. Petrol ve gaz gelirlerinin paylaşılması, savunma ve ekonomiye ilişkin konuların yanı sıra İngiltere'nin borçlarına halefiyet meselesinin de detaylı olarak tartışılması gerekiyor. 21. yüzyılın en yeni "bağımsız Avrupa ülkesi" olma yolunda ilerleyen İskoçya için öngörülen senaryoların ne kadarının gerçeğe dönüşeceği ve elbette yeni devletin başarısı ise şimdilik büyük bir soru işareti. ■